

אופן פסיקת בי"ד במצב מסופק

בירור הדינים: יחלוקו, כל דאלים גבר ויהא מונח

יהודה רוט

מוקדש לעילוי נשמת

אסתר בת ר' נטע יצחק ז"ל

כאשר שני בעלי דין טוענים על ממון מסוים, כל אחד אומר כולו שלי, ואין לאחד מהם ראייה לדבריו - נוצר לבי"ד ספק כיצד לפסוק. כאשר החפץ בידו של אחד מהם - בי"ד ישאירו את הממון בידו לפי הכלל ש"המוציא מחברו עליו הראיה". אך כאשר המצב אינו כזה ואין דרך מיידית לברר מי צודק - מצאנו מספר התייחסויות לפתרון מצב כזה.

"שנים אחזין בטלית', זה אומר: אני מצאתיה, וזה אומר: אני מצאתיה. זה אומר: כולה שלי, וזה אומר: כולה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו."

הגמרא בבא בתרא² אומרת:

"ההוא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי... זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי - אמר רב נחמן: כל דאלים גבר."

הראשונים דנים בסוגיה מה היחס בין הדין של המשנה שיחלוקו לבין הדין שמוזכר לגבי ארבא³ (ספינה) שטענו עליה שני אנשים, כל אחד אומר שלי היא, וכתוב שהדין הוא "כל דאלים גבר", כלומר בי"ד לא יפסקו אלא בעלי הדין יריבו ביניהם, והחוק שביניהם יזכה בחפץ. דרך תשובות הראשונים ננסה לברר מהי מהות כל אחד מהדינים הללו ואיזה מהדינים הוא המועדף. עוד מתברר דרך הסוגיה מתי פוסקים בי"ד שהממון יהא מונח עד שיבוא אליהו (כלומר שאף אחד לא יזכה בו), ומהי מהות דין זה. ננסה גם לברר מתוך הסוגיה את אופי הפסיקה של בי"ד, על פי שיטות הראשונים.

ישנן שלש גישות מרכזיות כיצד להסביר את היחס בין שני המקורות הנ"ל.

1. בבא מציעא ב, א.
2. לד, ב.
3. בבא בתרא לד, א.
4. כמו שמוזכר אצלנו ג, א.

שיטת תוספות

תוספות' אומרים שיש הבדל בין מצב בו השניים שמתווכחים מחזיקים בטלית לבין מצב בו אינם מחזיקים. כאשר אינם מחזיקים, אין לאף אחד מהם מוחזקות, ובגלל שבי"ד לא יודעים כיצד לפסוק הם מסתלקים, ומי שגובר יזכה בחפץ. לעומת זאת, כאשר הם מחזיקים בטלית יש מוחזקות ויחלוקו. לשון תוספות:

"וי"ל דאוחזין שאני דחשיב כאילו כל אחד יש לו בה בודאי החצי דאנן סהדי דמאי דתפיס האי דידיה הוא וכן במנה שלישי דמדמי בגמרא לטלית חשיב ההוא שהנפקד תופס בחזקת שניהם כאילו הם עצמם מוחזקים בו לכך משני דהתם ודאי דחד מינייהו הוא ואין החלוקה יכולה להיות אמת ולכך יהא מונח אבל טלית דאיכא למימר דתרוייהו הוא יחלוקו וכן שנים אדוקים בשטר דמדמי לקמן (דף ז). למתני' משום דשניהם אדוקים בו דהחלוקה יכולה להיות אמת דאפשר שפרע לו החצי ובמנה אין דרך שיקנה לו החצי אחרי שהוא ביד חבירו אבל בארבע אע"ג דאפשר שהיא של שניהם כיון דאין מוחזקין בו הוי דינא כל דאלימ גבר".

המוחזקות שיש לשניים שאוחזים לפי תוספות, ואפילו בכרכשתא⁵, נובעת מהכלל של 'חזקה מה שתחת יד אדם שלו'. זהו חידוש להגדיר שלשניים יש מוחזקות במה שתחת ידי שניהם, אך הוא כתוב מפורשות בגמרא⁶, שאנן סהדי שיש לכל אחד חצי בטלית⁷. כשישנה מוחזקות לכל אחד, ברור שדין יחלוקו הופך לפשוט מאוד, כי בי"ד אינם אלא מחלקים בפועל דבר שבעצם כבר מחולק - ועומד בכח. המוחזקות היא מוחזקות ודאית של ברור, שנוצרת מעצם המציאות של האחיזה⁸.

תוספות הוסיפו תנאי נוסף כדי לעשות חלוקה - שהחלוקה תוכל להיות אמת, כלומר שיכול להיות במציאות שלכל אחד יש חצי בטלית, או על ידי שהגביהו יחד או שאחד הגביה אך הקנה לשני חצי. לפי תוספות לא אכפת לנו מי קנה את הטלית באמת, אלא משנה המציאות שכעת לפנינו, המורה על כך שלכל אחד יש חצי בטלית, אך מכל מקום אם נדע שודאי לא אפשרי שיש לכל אחד חצי לא נוכל לחלק, ולכן נוסף התנאי שהחלוקה יכולה להיות אמת. ובכך מסבירים תוספות למה אין במנה שלישי⁹ יחלוקו: המקרה במנה שלישי הוא ששניים הפקידו מעות אצל הנפקד, אחד מהם מנה והשני מאתיים, וכל אחד טוען שהוא זה שהפקיד את המאתיים. הדין לפי ר' יוסי שם שהכל יהא מונח¹⁰, ולפי רבנן כל אחד יקבל מנה, ורק המנה

5. שם, ד"ה ויחלוקו.

6. כלומר קצוות הטלית, עיין דף ז, א.

7. ג, א.

8. וזו קושיה על הראשונים שיגדירו שאין במשנה מוחזקות.

9. דלא כדעת ר' שמעון שקאפ בחידושו סימן ד, שפירש שזו מוחזקות שהנהגנו מתוך ספק כאשר המציאות מצד עצמה איננה מבררת דבר בשניים אוחזים.

10. ג, א.

11. עיין שם טעמו.

השלישי היא מונח. תוספות מגדירים את המצב שהנפקד תופס בשביל שניים כמו שניים אוחזים שלשניהם יש מוחזקות כיוון שיד השומר כיד הבעלים¹², ואף על פי כן הדין היא מונח עד שיבא אליהו ולא יחלוקו, כי לא סביר להניח שהקנה לו חצי והחלוקה לא יכולה להיות אמת. לשון תוספות: "... ובמנה אין דרך שיקנה לו החצי אחרי שהוא ביד חברו...". וצריך להסביר לפי זה, שכוונת תוספות היא שדרוש סיכוי סביר שתוכל החלוקה להיות אמת, ולא מספיקה רק אפשרות רחוקה. בדרך כלל כשאי אפשר לפסוק יחלוקו פוסקים כל דאלים גבר, אך במנה שלישי פוסקים שהיא מונח, מאחר והם מוחזקים ובמוחזקים לא עושים כל דאלים גבר וכמו שנכתוב לקמן בשיטת הרא"ש שזה מהווה גזל. לפי תוספות היא מונח הוא דין של חוסר ברירה, ולא עיקרון של פסיקה.

הרא"ש¹³, באופן עקרוני למד כמו תוספות והסתמך על מוחזקות בהסבר דין יחלוקו של המשנה. הרא"ש הדגיש בבאורו שרק מחוסר ברירה אין פוסקים כל דאלים גבר, כיוון שכל אחד מוחזק בחצי וממילא מי מביניהם שתגבר ידו יהיה גזלן, ובי"ד לא יכולים לאפשר גזלה. לשון הרא"ש:

"... אבל הכא דשניהם מוחזקין בגוף הטלית אנו מחוייבין למחות שלא יגזול האחד את חברו. הלכך אם היינו פוסקים להם כל דאלים גבר אחד מהן היה גזול מה שביד חברו. הלכך אנו צריכין לפסוק להם דין חלוקה..."

מבואר ברא"ש שיחלוקו הוא דין של חוסר ברירה ולא כמו שהיה נראה בתוספות שזהו דין אמיתי וצודק. אנו נאלצים לפסוק שיש לכל אחד חצי ולא כתוספות שמשמעותו הפשוטה היא שיש לפנינו בירור על ידי המוחזקות של כל אחד, שמסייע לנו לפסוק. הברל נוסף בין הרא"ש לתוספות הוא שהרא"ש מתרץ אחרת מתוספות את השאלה למה במנה שלישי אין דין חלוקה, וזה לשונו: "... בר ממנה שלישי שקודם שנודע מחלוקתן ידוע לנפקד שהוא של אחד מהן". כוונתו לא ברורה, וניתן לפרש שהסברא היא שאי אפשר לאלץ את השומר לחלק את המנה כיוון שזו מעילה בתפקידו, שהרי אינו מחזיר למי שהפקיד אצלו (כי הפקיד אצלו אדם אחד את כל הכסף). לפי זה אפשר לומר שהרא"ש חולק על תוספות בגדר של החלוקה יכולה להיות אמת, וסובר שאין הכוונה שיש אפשרות סבירה שהקנה לו, אלא מספיקה יכולת טכנית שיקנה לו ואפילו אם זו אפשרות רחוקה. למעשה, מצד זה לא ממועט אף מקרה ותמיד נחלק באוחזים, אלא שמנה שלישי יוצא מן הכלל שכן יש שם בעיה צדדית לחלק, בגלל חיובי הנפקד, וכמו שכתבנו.

אמרנו לפי הרא"ש שיחלוקו איננו בירור, ומוכן לפי זה שהרא"ש לא מצריך תנאי מגביל של חלוקה יכולה להיות אמת, ואפילו בסבירות רחוקה ביותר נחלק, כי ממילא פסק של יחלוקו

12. עיין קהילות יעקב סימן א.

13. פרק א, סימן א.

14. עיין בשיעורי ר' שמואל, אות יא, שפירש שהרא"ש התכוון למה שכתבו תוספות, שאין זה מצוי שיקנו מנה שלישי, ולפי זה לא תצא המחלוקת שכעת נגיד בין התוספות לרא"ש.

אינו מכוון דווקא להיות אמת אלא בי"ד גאלצים לחלק. אולם לפי תוספות שדין יחלוקו הוא בירור, הגיוני שהחלוקה תיעשה רק באפשרות סבירה שהחלוקה היא אמת.

כמו כן רואים מהרא"ש שהדין הלכתחילאי במצב בו יש ספק לבי"ד הינו כל דאלים גבר, ורק מחוסר ברירה פוסקים יחלוקו. הרא"ש גותן שתי סיבות לכך שכל דאלים גבר הוא דין לכתחילאי: סיבה ראשונה היא שבכך בי"ד למעשה לא פוסקים אלא ממתנינים, והחפץ שעליו הויכוח יהיה ביד זה שתפס אותו עד שהשני יביא ראיה ויוציא מיד התופס (על הצד שהתופס הוא השקרן), לעומת פסק של יחלוקו שגם אם יביא אחד מהם ראיה לאחר זמן לא יוציא החצי מיד חברו. וסיבה שניה שאומר הרא"ש היא, שגם על הצד שאף אחד לא יביא ראיה לאחר זמן עדיף כל דאלים, כיוון שיש לנו אומדנא שהצודק יתאמץ יותר להביא ראיה, ואף ימסור נפשו על החפץ לתפוס אותו בכח יותר מהשקרן, כי יודע שהחפץ שלו. ועוד, שהשקרן לא ירצה למסור נפשו על החפץ כי יפחד שלאחר זמן יביא השני ראיה שהחפץ שלו ויתברר שהתאמץ לשווא. לפי הסיבה השניה שאומר הרא"ש, מתחדש, שכל דאלים גבר הוא דין ולא הסתלקות של בי"ד, וכך מתבטא הרא"ש להדיא בפסקיו בבבא בתרא¹⁵. יש להוסיף לפי דברי הרא"ש בתשובה¹⁶, שזה אינו דין מוחלט, והוא אף מכנה שם את כל דאלים גבר הסתלקות של בי"ד, ואומר ש'מכּוּ קצת' על הסברא הנ"ל. אלא שמכל מקום דין זה עדיף על האפשרויות האחרות כמו יחלוקו.

בכך ניתן להסביר מחלוקת בין הרא"ש לתוספות. הרא"ש בבבא בתרא¹⁷ אומר שכל דאלים נגמר ברגע שאחד תופס את החפץ, ולאחר מכן לא יועיל שהשני יתפוס בחזרה מהתופס הראשון. ותוספות¹⁸ סוברים שיכול לחזור ולתפוס. ביאור מחלוקתם הוא, שלפי הרא"ש כל דאלים הוא דין שבעקבותיו ישנו בירור, והדין נגמר כשאחד תופס שאז מתברר שהוא הצודק, כי כאמור הצודק מוסר נפשו יותר על החפץ. אך לפי תוספות כל דאלים איננו דין מברר כי אם הסתלקות של בי"ד, ובמצב שכזה כל אחד יכול לתפוס ולחזור ולתפוס ממי שתפס, כיוון שבי"ד הסתלקו, וכעת זוהי מריבה בלי כללים, שאינה ניתנת לעצירה.

לפי הרא"ש, אם כן, הדין המועדף הוא כל דאלים גבר, והסברנו לעיל מה הבעייתיות ביחלוקו. ואילו לפי תוספות כל דאלים הוא דין דיעבד ולא מועדף, והסברנו לעיל את העדיפות לדין יחלוקו לפי תוספות.

מוחזקות

יש לברר את הצורה המדויקת של המוחזקות. הקובץ שיעורים¹⁹ חוקר, האם המוחזקות לפי תוספות היא שלכל אחד מהתופסים יש מוחזקות על כל הטלית, או שלכל אחד יש מוחזקות על

15. פרק שלישי, סימן כב.

16. כלל עז סימן א.

17. שם.

18. ו, א ד"ה והא הכא.

19. חלק ב סי' ט.

חצי הטלית (הכוונה איננה לחצי מבורר אלא חצי בכל חלק וחלק של הטלית²⁰). תוספות שואל²¹ למה אין במקרה השני במשנה (לטוען חציה שלי, שמקבל רבע) מיגו, שנאמין שחציה שלו מתוך שיכול היה לטוען כולה שלי, וכך היה מקבל חצי ולא רבע. תוספות עונה שאין פה מיגו כי מיגו להוציא לא אמרינן. מוכח, לכאורה שהמוחזקות היא מוחזקות על חצי לכל אחד, לא כן, הרי שאין פה הוצאה כיוון שהטוען חציה שלי גם כן מוחזק בחלק שמוציא. ועוד, שהרמב"ן שהולך בדרכו של התוספות אומר במפורש²², לכאורה, שהמוחזקות היא חצי לכל אחד; וזה לשונו: "ואם תשאל למה אמרו תקפה אחד בפנינו מוציאין אותה מידו והלא אין זה מוחזק יותר מזה הרי אמרו כיון דתפיס אנן סהדי דמאי דתפיס דידיה הוא וכל אחד ואחד מוחזק במחצה יותר מחבירו...". ועוד, שבסברא נראה קשה לומר שיש לכל אחד מהם בירור של חזקת מה שתחת ידו על הכל, כי אם זהו אנן סהדי הרי שיש פה שתי עדויות סותרות. גם פשט לשון תוספות מכוון לכך, שכן אומרים תוספות שלכל אחד יש 'בודאי החצי'. על כן, כך ננקוט בשיטת תוספות - שלכל אחד יש חזקת מה שתחת יד אדם שלו על חצי מהטלית, וכך העלה למסקנה הקובץ שיעורים הנ"ל בדעת התוספות.

אלא שבדעת הרא"ש נראה לומר כצד השני. הסיבה לכך היא שאמנם הדרך של תוספות היא התבוננות מחודשת במוחזקות, אך אם מקבלים את דברי תוספות שכך היא המוחזקות, לא ברור למה לא לומר יחלוקו. לפי תוספות התפקיד של ב"ד הוא שולי; המוחזקות היא ממילא חצי לכל אחד, ובי"ד רק מחלקים בפועל דבר שבעצם מחולק ועומד בכה. אם כך, ודאי שהדין הפשוט היה לחלק. אך כמו שכבר הזכרנו, הרא"ש מדגיש בדבריו שיחלוקו הוא הכרח כדי למנוע גזל ולא מה שבי"ד מעדיפים לעשות - כל דאלים גבר, וברור שהרא"ש לא סבר שהמוחזקות היא חצי לכל אחד. ולכן נסביר בדעת הרא"ש שאנו רואים לפנינו מוחזקות של שני אנשים בטלית, כאשר לא ידוע לנו בכמה בדיוק כל אחד מהם מוחזק. מבחינתנו המצב מוגדר ששניים מוחזקים בכל הטלית. אולי נוכל לדמות את הגדרת המצב הזה לגדר של שותפות, לפי אחד ההסברים בשותפות, שלשני השותפים יש כמין רשות משותפת על הכל ואין אומרים שלשותף מסוים יש חלק שאין לשני. כעת דברי הרא"ש יובנו כראוי. מצד אחד יש פה מוחזקות ולכן אי אפשר לפסוק כל דאלים גבר, כדי שלא לאפשר לאחד לגזול את השני, ומצד שני לא פשוט לחלק כי אין בירור של חצי לכל אחד על ידי התפיסה שלהם, ורק מתוך הכרח אנחנו מחלקים. לפי זה החלוקה תהיה בעצם כמין פשרה שנכפתה על ב"ד לעשות בין שני הצדדים.

20. וזאת חייבים לומר עקב הכרעת הגמרא בדף ז על טלית מוזהבת, שהדין הוא שלא הולכים לפי החצי הקרוב אל המחזיק.

21. ב, א ד"ה וזה.

22. ו, א ד"ה והיכא דאמר ליה.

דעת הרמב"ן בחידושויו לבבא מציעא²³ היא כתוספות, כמו שמפורש בדבריו²⁴ וכן הוכיח הקובץ שיעורים²⁵ (יש לציין שהרמב"ן אומר זאת בשם ר"ת, שהוא כנראה הראשון שחילק בין מוחזקים ללא מוחזקים)²⁶. לגבי מנה שלישי אומר הרמב"ן את הסברא שאמרנו בדעת הרא"ש.

שיטת ריב"א²⁷:

"ולריב"א נראה דלאו דווקא אוחזין, מדמדמי לה לשאר. ואדשמעתין איכא לשנויי כדמשני התם, אפילו תימא ר' יוסי התם ודאי איכא רמאי הכא אימור תרוייהו בהדי הדדי אגבהוה הכי נמי בארבא כיון דאיכא רמאי לא יחלוקו אלא הוי דינא כל דאלים גבר. והא דלא אמרינן בשנים שהפקידו כל דאלים גבר משום דלא מפקינן כדאמרינן הכא אי תפסינן לא מפקינן אבל מ"ד מפקינן לא אתי שפיר ומאי פריך נמי בסמוך מב' שטרות וממחליף פרה בחמור והא התם ליכא רמאי... ועוד פי' ריב"א דהיכא דאוחזין אפילו איכא רמאי יחלוקו כדתניא התם בפ"ק (זו, א) גבי שנים אוחזין בשטר".

ריב"א סובר שיש יחלוקו גם בלי מוחזקות, כל שאין ודאי רמאי, כלומר אם יכול להיות ששניהם דוברים אמת נעשה חלוקה. למשל אם כל אחד טוען שהגביה ביום ראשון יכול להיות שבאמת הם הגביהו יחד ופשוט כל אחד חושב שהקדים את חברו. אך אם למשל אחד טוען שהגביה ביום ראשון והשני טוען שהגביה ביום שני, פה יש ודאי רמאי ולא נעשה חלוקה, אלא בי"ד מחוסר ידיעה יסתלק ויהיה כל דאלים גבר. בבבא בתרא מדובר שיש ודאי רמאי (כי כל אחד טוען שקיבל זאת בירושה) ולכן הדין הוא כל דאלים גבר.

במבט ראשון אפשר להסביר את ההגיון של ריב"א בכך שלא נותנים מתנות לרמאי על ידי פסק בי"ד, ואם נחלוק הרי שהרמאי יזכה בחצי שלא כדיון. ואף שעל ידי כל דאלים גבר יוכל לזכות, זה לא יהיה מכח פסק של בי"ד אלא על ידי הסתלקותם. ריב"א שם מוסיף שאם שניים אוחזים תהיה חלוקה אף על פי שאחד ודאי רמאי, כמו במקרה של שניים אדוקים בשטר שהדין שיחלוקו אף שיש שם ודאי רמאי. זו קושיה על ההסבר הקודם, כי אם יש לבי"ד עיקרון שלא לתת לרמאי לזכות ע"י פסק בי"ד, איך במקרה של שניים אדוקים בשטר כן מזכים רמאי? היה ניתן לתרץ שריב"א סובר כתוספות ששניים אוחזים זו מוחזקות לכל אחד בחצי, ולכן גם אם לא נותנים מתנות לרמאי פה כן נחלק מכיוון שאנו רואים שלמעשה הוא מוחזק כרגע בחצי. אך זה נראה דוחק, כיוון שאם ריב"א מסכים ליסוד המחודש של תוספות ששניים אוחזים זו

23. ב, א ד"ה ויחלוקו. וסותר לדבריו בבבא בתרא לד, ב בד"ה זה אומר של אבותי, וראה עוד לקמן בשיטת רש"י.

24. להדיא ו, א בסוף ד"ה והיכא.

25. שהבאנו לעיל.

26. ולא קשה מהרמב"ן בדף ד, א שאומר שהגמ' חזרה בה מה'אנן סהדי', שהרי אומר שם שהמוחזקות נשאתר בעיניה ואף מתחזקת והוי כאילו הודה לו בחצי, אז ודאי שנשאר למסקנה עם ההגדרה של המוחזקות כתוספות. וכן תוספות שם בעצמם מפרשים כרמב"ן, וכן התוספות רא"ש.

27. המובא בתוספות בבבא בתרא לד, ב ד"ה והוא ארבא.

מוחזקות של חצי לכל אחד, היה צריך לתרץ את הקושיה הבסיסית כתוספות, כיוון שהסיבה לחלוק על תוספות היא לומר שאין מוחזקות לשניהם, אך אם מסכימים עם תוספות שיש לכל אחד מוחזקות על חצי, אין סיבה שלא לחלק. מכך שלא תירץ כתוספות, ברור שהוא חולק על תוספות וסובר שהאחיזה לא מתפרשת כמוחזקות. כעת יש למצוא סברא חדשה לשיטתו.

משמע מדברי ריב"א שלדעתו לא צריך סיבה חיובית על מנת לעשות חלוקה (דבר שנכון לפי תוספות ודעימיה), אלא חלוקה היא פשרה לגיטימית, ובי"ד עושים פשרות. אלא שישנו תנאי מגביל לפשרת החלוקה, והוא שלא יהיה ודאי רמאי. נראה שעניינה של הגבלה זו הוא, שהפשרה לא תסתור בודאות את האמת, מאחר ובי"ד לא יכולים להוציא פסק שקרי מתחת ידם בלי הכרח. אולם במצב של שניים או חושים יש הכרח לחלק, כי בי"ד רואים מולם מריבה שצריך לפתור. אפשר לומר שהתנאי המגביל שלא יהיה ודאי רמאי בא כדי להגן מפני זילותא של בי"ד, היינו שלא יזולו בפסק של בי"ד, ויאמרו שודאי סותר לאמת. לעומת זאת בפשרה בין שניים שאדוקים בשטר אין בעיה גם אם היא אינה מכוונת לאמת מכיוון ששם המצב הוא שכל אחד מחזיק ויהיה זה אך הגיוני לחלק ביניהם, ולכן הפשרה נתפסת כצודקת ולא תהיה זילותא לבי"ד²⁸. יוצא לפי ריב"א שכל דאלים גבר אומרים רק כשיש ודאי רמאי ואין אחיזה ע"י שני הצדדים (כלומר שא"א לעשות פשרה).

לפי ריב"א 'יהא מונח' אומרים כשמישהו תפוס בחפץ, כמו במקרה של מנה שלישי בו נפקד מחזיק בכסף ולא ידוע למי מבין הטוענים שייך הכסף, ואז אי אפשר לעשות כל דאלים גבר. זהו ודאי פרט צדדי, שהוא דין בדיני כל דאלים גבר, שכאשר שמישהו תופס נגמר הדין של כל דאלים. ריב"א מגדיר את הנפקד כתופס רק לצד אחד, ועל אף שאנו לא יודעים למי תופס, מכל מקום אין יותר כל דאלים גבר. צריך להדגיש שלפי תוספות מחלקים למרות שיש ודאי רמאי, כל שהחלוקה יכולה להיות אמת - למשל, שאפשרי שמכר לו חצי לאחר שהגביה לבדו.

הרמב"ן²⁹ מביא שיטה נוספת על פירוש-הוא (הוא עצמו שם סובר כתוספות), ונראה שזו שיטת ריב"א, אך לא במדויק כיוון שלא מזכיר כלל את החידוש הנוסף הנ"ל שבמקרה שאוחזים מחלקים, על אף שיש ודאי רמאי. ובכן, בשיטה זו אכן יש מקום לומר שהטעם שלא עושים חלוקה כשיש ודאי רמאי הוא, שבי"ד לא פוסקים פסק שמסייע לרמאי. אמנם בי"ד יוכלו לפסוק כל דאלים גבר שכן זו הסתלקות של בי"ד ולא פסיקה, ואם הרמאי יזכה יהיה זה רק בדרך של ממילא ולא על ידי הוראה של בי"ד. קשה על שיטה זו, איך בשניים אדוקים

28. ולפי דרכנו בשיטת ריב"א מובן למה לא יכול היה לתרץ רק על פי חילוק בין אם או חושים או לא. כיוון שהסברנו שלא מדובר בשני גדרים שונים של חלוקה, אלא בטעם אחד לחלק, והוא רצון לעשות פשרה. אם גם בחילוק בין או חושים ללא או חושים מתבססים על רצון לעשות פשרה, אז ודאי שנחלוק גם בלא או חושים שגם שם שייכת הסברא לעשות פשרה, אלא מוכרח שהחילוק בין או חושים ללא או חושים מתמקד רק בשאלה אם יש ודאי רמאי. לכן ריב"א חייב ממילא לומר, שנפסוק דין יחלוקו גם בלא או חושים (אם אין דבר שמפריע לפשרה כמו ודאי רמאי) לפי הסברא הבסיסית של רצון לעשות פשרה, ודוחק גדול לומר שרק באוחזים שייכת סברת חלוקה כדי לפתור מריבה.

29. ב, א ד"ה ויחלוקו.

בשטר עושים יחלוקו אם יש שם ודאי רמאי. נתרץ על דרך תירוצו של בית-הלוי³⁰ בשיטת רש"י³¹, שבשטר יש הכרח לעשות כך היות והכסף תפוס ועומד ביד הלווה, ולכן לא נוכל לפסוק כל דאלים גבר ולא יהא מונח, כי על ידי פסקים אלו יזוכה הלווה בלבר.

עוד מחדש הרמב"ן לפי הדרך זו שאין מושג של יהא מונח לפי רבנן אלא רק לפי ר' יוסי שקונס את הרמאי במנה שלישי. לפיכך מה שכתוב³² שלפי רבנן המנה השלישי יהא מונח אין זה בדיוקא והכוונה רק לומר שלא תהיה חלוקה, אך למעשה נפסק זה כל דאלים גבר.

שיטת רש"י

רש"י³³ אומר כמו השיטות האחרונות שכשיש ודאי רמאי לא מחלקים, וסובר כמו השיטה שמביא הרמב"ן שקיים רק החילוק בין יש ודאי רמאי לשאינו ודאי רמאי, בלא התוספת של ריב"א שבמצב של שניים אוחזים תהיה חלוקה גם בודאי רמאי. אלא שבניגוד לרמב"ן בהסבר השיטה הזו, סובר רש"י שבמקרה של ודאי רמאי כששניים אוחזים לא נעשה גם כל דאלים גבר, אלא הדין הוא יהא מונח. זהו חידוש גדול ביחס לשאר הראשונים שאמרו שיהא מונח פוסקים רק כשאחד תפוס.

נראה לומר בשיטתו, שסובר שאכן בי"ד מונעים עצמם מלתת מתנות לרמאי ולכן לא מחלקים כשיש ודאי רמאי, כמו השיטה האחרונה שהביא הרמב"ן³⁴. אך בעוד שלפי הראשונים האחרים אפשר לעשות כל דאלים גבר, סובר רש"י שבי"ד לא יכולים לפסוק כל דאלים גבר כי אז סוף סוף הרמאי ירויח בגללם ולכן עושים יהא מונח. אפשר להרחיב סברא זו ולומר, שבי"ד לא עושים כל דאלים לאו דווקא כדי שלא ירויח הרמאי על ידם (ואפילו בעקיפין), אלא זהו רק ביטוי לעקרון, שלאחר שנדרשו בי"ד לדין מסוים, אינם יכולים לקום ולהסתלק ממנו באמצעו, ולהחליט שאינם פוסקים עוד. אף אם אין לבי"ד פתרון הולם לא יפקירו את הדין, ולכן החפץ יהא מונח כשיש ודאי רמאי.

מתי לפי רש"י עושים כל דאלים כמו שמפורש בבבא בתרא?

צריך לומר לפי רש"י, שתפיסה היא הגורם המחייב את בי"ד להודקק לתביעה. בי"ד לא יפתחו דיון לכל שני אנשים שיתווכחו בלי להביא ראיות, אך פה, שישנה מריבה ושניהם אוחזים בחפץ בי"ד נזקקים לתביעה. אם יש סתם ויכוח בלא ראיות ובלא תפיסה, המציאות היא שיהיה כל דאלים גבר, כיוון שבי"ד פשוט לא יתערבו ולא יפתחו דיון³⁵.

30. חידושי בית הלוי סימן לב, אות ג.

31. עיין לקמן הערה 36.

32. ג, א.

33. ב, א ד"ה במקח וממכר.

34. כי הסברא שאמרנו בדעת ריב"א, מדוע לא לחלק כשיש ודאי רמאי בנויה על החילוק הנוסף של ריב"א בין אוחזים ללא אוחזים, שלא נזכר ברש"י. לכן יסבור רש"י בפשטות, כמו הסברא שאמרנו בשיטה המובאת ברמב"ן, כי הסיבה שלא מחלקים כשיש ודאי רמאי היא, שבי"ד לא רוצים שהרמאי יצא נשכר.

35. ולא כמו שהסביר הרא"ש שכל דאלים הוא סוג של פסק בי"ד, ואף לא כפירוש תוספות לכל דאלים שוו הסתלקות, כי לפי רש"י לאחר שבי"ד נזקקו לתביעה הם לא יכולים להסתלק.

לפי זה יוצא, שלדעת רש"י התירוץ להבדל בין המשנה בבבא מציעא שאומרת יחלוקו לבין הדין של כל דאלים גבר בבבא בתרא הוא שיחלוקו פוסקים רק כשיש אחיזה, אך לא כתוספות שאמר שהאחיזה יוצרת מוחזקות, אלא שהאחיזה גורמת לבי"ד להתחיל לדון בתביעה שאין בה ראיות, אלא רק ויכוח בטענות. מאידך, בבבא בתרא מדובר שלא תפוסים ואז אין התחלת תביעה, וממילא במציאות, יהיה כל דאלים גבר. מה שרש"י מסכים לריב"א ואומר את החילוק בין ודאי רמאי לאין ודאי רמאי, הוא רק באם בי"ד כבר חייבים לפסוק, כלומר כשיש אחיזה³⁶.

המקור לדברי רש"י אלו, הוא דעת רבנן החולקים על ר' יוסי³⁷, הסוברים שכל אחד יקבל מנה והמנה השלישי היא מונח. לא מובן למה רבנן פסקו יהא מונח ולא כל דאלים גבר. לפי התוספות והרא"ש, יהא מונח נובע מהגדרת הנפקד כמחזיק לשניהם יחד, ואי אפשר לפסוק כל דאלים גבר שהוא גזל³⁸. הריב"א פירש שחלק מהגדר של כל דאלים הוא שאם מישוה תפס אין כל דאלים³⁹, ואם כן אפשר לומר שבעצם פוסקים כל דאלים, אלא שהנפקד תפס ויהא מונח אצלו. הרמב"ן הנ"ל שהביא שיטה דומה לשיטת ריב"א הרחיק לכת וכתב, שבכלל אין לפי האמת יהא מונח לדעת רבנן ונקטו לשון זו רק לאפוקי מיחלוקו. כל ההסברים הללו דחוקים במידה זו או אחרת. רש"י מסביר הסבר פשוט מאוד, ולפי זה לומד את שיטתו: שלאחר שבית דין נזקקים לדין, אי אפשר להסתלק באמצע, ולפסוק כל דאלים גבר. לכן לא אומרים יחלוקו כיוון שיש ודאי רמאי, ואף לא מסתלקים לומר כל דאלים גבר לאחר שכבר נזקקו לדון ע"י התפיסה של הנפקד, וכמו שהסברנו. אם כן, לא זקוקים להגדיר אותם כמוחזקים, ויהא מונח הוא כפשוטו.

הרמב"ן בבבא בתרא⁴⁰, שסותר לדבריו בבא מציעא, סובר בדיוק כרש"י.

סיכום

שיטת תוספות

כששניים או חזים בחפץ יש לכל אחד מהם מוחזקות על חצי מהחפץ, ולכן בכזה מקרה עושים יחלוקו. החלוקה תתבצע רק אם ישנה אפשרות מסתברת שהיא יכולה להיות אמת, למשל אם ניתן לתלות שזה שזכה מלכתחילה בחפץ הקנה חצי לשני. במקרה שלא או חזים בחפץ, כלומר אין מוחזקות, הדין הוא כל דאלים גבר שהוא בעצם אינו דין כי אם הסתלקות של בי"ד מחוסר ידיעה כיצד לתפוס, ומה שיהיה זו מריבה בין השניים, וגם לאחר שאחד יתפוס יוכל השני

36. רק בשניים אדוקים בשטר פוסקים חלוקה למרות שיש ודאי רמאי, ומסביר בית הלוי בחידושים סימן לב אות ג, שאי אפשר לעשות יהא מונח ביד הלווה כי אולי הלווה הוא הרמאי, וגם אי אפשר להוציא ממנו את הכסף ולהניח בבי"ד, כי זהו להוציא ממוחזק. מה שאין כן סתם יהא מונח, שעושים כששניים או חזים שאינו הוצאה ממוחזק, כי רש"י לא סובר כתוספות שלשניים או חזים יש מוחזקות.

37. ג, א.

38. והזכרנו לעיל למה לפי כל אחד מהם אין יחלוקו.

39. וזה לא פשוט, גם משום שבפועל לא ברור למי תפס, וגם ברור שאם סתם אדם מהרחוב יתפוס יוצאו ממנו, על כן יש מקום לחלוק על התועלת שבתפיסה זו של הנפקד.

40. לד, ב ד"ה זה אומר של אבותי.

לחזור ולתפוס ממנו. במנה שלישי הדין הוא יהא מונח, כי החלוקה לא יכולה להיות אמת, ואין כל דאלים גבר מכיון שהם מוגדרים כמוחזקים בחפץ מאחר ויד השומר כידם, ואי אפשר לתת לאחד לגזול.

שיטת הרא"ש

כששניים אוחזים בחפץ יש לכל אחד מוחזקות בחפץ, אך לא דווקא על חציו, ובגלל המוחזקות אי אפשר לפסוק כל דאלים גבר כי יהווה אישור לגזול, וממילא בי"ד מוכרחים לחלק את החפץ. החלוקה הזו היא כמין פשרה שנכפית על בי"ד לפסוק, ותיעשה רק אם החלוקה יכולה להיות אמת, כמו לפי תוספות. הצענו אפשרות, שלפי הרא"ש זה תנאי שלמעשה לא ממעט אף מקרה ותמיד החלוקה יכולה להיות אמת. במנה שלישי הדין הוא יהא מונח ולא כל דאלים, מאותה סיבה שהסברנו בדעת תוספות. הדין הלכתחילאי לפי הרא"ש הוא כל דאלים גבר שהוא בירור לפי הרא"ש, כי ודאי מי שהחפץ שלו יתאמץ יותר להביא ראיות ואף לתפוס בכח. ברגע שאחד תופס, לא יוכל השני לחזור ולתפוס ממנו.

שיטת ריב"א

יחלקו הוא דין של פשרה, ולא דין שנובע ממוחזקות, ונעשה כשאינן ודאי רמאי. אם שניים אוחזים תיעשה פשרה של חלוקה אף על פי שיש ודאי רמאי. הסיבה שלא יחלקו כשיש ודאי רמאי היא שלא ראוי שבי"ד יפסקו פסק שהוא ודאי שקרי. אך בשניים אוחזים הפשרה מתבקשת כדי לפתור את המריבה, ואף על פי שיש ודאי רמאי. אם יש ודאי רמאי בי"ד מסתלקים, וממילא התוצאה היא כל דאלים גבר - שאיננו פסק בי"ד, ולכן לא משנה מה תהיה התוצאה. לפי ריב"א יהא מונח הוא פרט בכל דאלים וברגע שאחד תפס אין רשות לשני להוציא ממנו, כלומר במנה שלישי ראוי לפסוק כל דאלים גבר, והנפקד מוגדר כתופס חוקי לאחד מהם, ולאחר שמישהו תפס נגמר הדין של כל דאלים.

שיטה נוספת המובאת ברמב"ן בכבא מציעא

בדומה לריב"א, עושים פשרת חלוקה כשאינן ודאי רמאי ולא עושים כשיש ודאי רמאי. שיטה זו שונה משיטת ריב"א בכך שגם אם שניהם אוחזים לא עושים חלוקה כשיש ודאי רמאי, והסברא היא שבי"ד לא רוצה לתת מתנה לרמאי. לכן כשיש רמאי הדין כל דאלים גבר שהוא לא פסק של בי"ד אלא הסתלקות, ולא אכפת לנו אם בדרך של ממילא יגיע החפץ לרמאי, כל עוד שלא מדובר בפסק בי"ד. הרמב"ן בהסברו לדרך זו מחדש שאין למעשה לפי רבנן דין של יהא מונח אלא רק לפי ר' יוסי במנה שלישי שקונס את הרמאי, ולדעת רבנן יהיה כל דאלים גבר גם במנה שלישי.

שיטת רש"י (והרמב"ן)

בדומה לשיטה האחרונה סובר רש"י שחלוקה היא פשרה שנעשית רק כשאינן ודאי רמאי. אך לפי דעת רש"י דיון לא יכול להתחיל בבי"ד על סמך טענות בלבד, ואם אין אחיזה בחפץ (או ראיות כמובן) שתגרום לבי"ד להתערב, בי"ד לא יתערבו, ובמציאות נפסוק כל דאלים. אולם לאחר שבי"ד צריכים להתערב, כלומר כשיש אחיזה בחפץ, אי אפשר לפסוק כל דאלים כי

בי"ד לא יכולים להסתלק מהדין, ולכן אם יש ודאי רמאי בשניים או חזים, שאז אי אפשר לעשות פשרה, הדין יהיה יהא מונח.

נטפח – התבוננות על תפקיד בי"ד

מתוך סוגיה זו ניתן לבחון כיצד בי"ד פועלים במצבים מיוחדים, כאשר אין ראיות לצורך פסיקה רגילה. נעבור כעת להתבונן על תפקיד בי"ד ואופן פעולתו לפי הדעות השונות של הראשונים הנ"ל.

לפי שיטת תוספות בי"ד חילק את הממון רק לפי ראייה ברורה, של מוחזקות על חצי לכל אחד. תוספות לא רצו להסביר כמו ריב"א שיש פה פשרה והעדיפו להידחק ולומר שיש פה מוחזקות ודאית לשני התופסים בטלית. ההסבר לדין של כל דאלים גבר בגמרא⁴¹ לפי תוספות הוא, ששם אין מוחזקות או ראייה אחרת ולכן הדין הוא כל דאלים גבר, לעומת המשנה בתחילת בבא מציעא שפוסקת יחלוקו כי יש ראייה של מוחזקות על חצי לכל אחד מהתופסים. מכאן אתה למד שאם אין ראיות, ואם בי"ד לא יודעים, הם פשוט לא פוסקים. בי"ד מסתלקים - והחזק מנצחו

היסוד הנלמד מכאן הוא, שתוספות הבינו שבי"ד תפקידו לעשות משפט צדק. בשביל פשרות אין צורך בבי"ד, אפשר לברור מפשר חיצוני המוסכם על שני הצדדים. ואף שזו מעלה לדיין שיעשה פשרה בין בעלי הדין, מכל מקום אין זה נכון שתקבע הלכה שפסק הדין הוא פשרה, כי קביעת הלכה כזו לא תתכן לפי המגמה של פסיקות בי"ד. אם יש מוחזק קבענו ללכת בתר המוחזק ונשאיר אצלו מה שבפועל נמצא אצלו, וכמובן שיש גדרים של בירור שהחליטו חכמים שיש לפסוק לפיהם. אך בהעדר גדרי הפסיקה הידועים, במצב שמוגדר כספק לבי"ד - בי"ד אינם פוסקים.

באופן פשוט כל זה הוא בדעת רבנן שחולקים על סומכוס כי לדעת סומכוס ממון המוטל בספק חולקים (גם אם אין מוחזקות והחלוקה לא יכולה להיות אמת), וסומכוס ודאי סובר שבי"ד תפקידו גם לעשות פשרות. וודאי זה מה שרצו לומר תוספות בכך שהביאו את סומכוס בסוף דבריהם, כלומר לעמת אותו עם דעת רבנן, שהמשנה בריש בבא מציעא שאומרת לחלוק רק כדין אמת (לפי שיטת תוספות) הולכת לפיהם.

אלא שבמקום אחר⁴² תוספות אומרים שחכמים מודים לסומכוס שיחלוקו במקרה שאין אחיזה בפועל ולא מוחזקות אחרת, כלומר שאין גם חזקת מרא קמא, ובעצם חולקים על סומכוס רק בחזקת מרא קמא. לכאורה, שם רואים שחכמים סוברים שבי"ד עושה גם פשרות, ולא חולקים על העיקרון שסומכוס אומר⁴³, ואכן תוספות שם שואלים על שיטתם מדוע אין עושים כל דאלים גבר לפי דעת רבנן, כלומר אם באמת כאשר בי"ד לא יודעים הם מסתלקים ולא פוסקים דין של פשרה, למה הם מודים לסומכוס? ומתריצים תוספות שם שיש הבדל: חכמים

41. בבא בתרא לד, א.

42. בבא בתרא כ, א ד"ה לפיכך.

43. ואכן זו נראית סתירה בין דיבורי התוספות בשני המקומות, וכן הקשה בשיעורי ר' שמואל אות יג.

מודים לסומכוס רק כשמדובר במצב של חוסר ברירה, המכונה דרא דמונא. דרא דמונא זהו מצב שבו הספק הוא מציאותי ונוצר מעצמו בלי קשר לוויכוח בין בעלי הדין. בכגון דא בי"ד מחויבים להזקק למצב ולפתור אותו, אלא שאין שם את הכלים הרגילים שבעזרתם בי"ד רגילים לפתור את הבעיה. ולכן הפתרון בכורת המציאות הוא חלוקה מספק. אך בנידון דידן כשבאים שני בעלי דין שמתווכחים ביניהם ורק בגלל הוויכוח נוצר לנו ספק (כלומר הספק איננו במציאות), בי"ד לא יפסקו לחלוק רק כפשרה. לכן לפי תוספות מוכרחים להגדיר שיש מוחזקות לשניהם כדי לפרנס את דין החלוקה של המשנה.

לפי שיטת ריב"א מובן שבי"ד אינם רק כלי לדון דין אמת כי אם ממסד שעניינו לסדר את החיים, ולעזור לאנשים לחיות בשלום. פשרות הם חלק מכללי הפסיקה. אמרנו גם בריב"א וגם ברש"י, שהעובדה שלא עושים פשרה כשיש ודאי רמאי היא סיבה צדדית שלא נובעת מחוסר רצון לפשר (כל שיטה והסיבה שאמרנו לפיה).

לפי שיטת רש"י בי"ד פוסקים גם פשרות ולפי אותה סברא שאמרנו בדעת ריב"א, אלא שלפי ריב"א אפילו למריבה של טענות גרידא נזקקים בי"ד כדי להשכין שלום, ולפי רש"י נזקקים רק כשיש עילה רצינית יותר לדיון, כלומר כשיש מריבה פיזית של שניים או חזים. מכל מקום חולק רש"י על תוספות בסברא ואומר, שבי"ד מפשרים בין אנשים ולא פוסקים רק פסקי דין של צדק. רש"י, אם כן, הוא שיטה אמצעית בין תוספות לריב"א.